

tur. Malach., iii, 6 : Ego Dominus, et non mutor. Jacob., i, 17 : Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.

Prob. 3° ratione¹ quæ est virtualiter triplex. Ad naturam mutationis requiritur : 1° potentialitas cum privatione, ut terminus a quo; 2° forma de novo acquirenda, ut terminus ad quem; 3° subjectum susceptivum successive plurium formarum. Atqui primum excluditur in Deo ratione actus puri, secundum ratione infinitæ perfectionis, tertium ratione summæ simplicitatis. Ergo.

Confirm. Si Deus posset mutari, mutaretur vel in melius, vel in pejus, vel in æquale; vel amitteret quod habet, vel acquireret quod non habet. Hæc autem omnia importare imperfectionem manifestum est.

Dices : Deus factus est et fit quotidie de non operante operans, ut patet in creatione mundi, quæ facta est in tempore et in quotidiana productione novorum effectuum continuatur. Ergo mutatur.

Resp. Nego ant. Deus enim ab æterno operatur quod fit in tempore, quia ejus operatio formaliter immanens et virtualiter transiens non distinguitur ab ipso; nihil enim est aliud quam ipsa ejus voluntas qua vult ab æterno aliquid fieri in tempore; unde tota mutatio se tenet ex parte creaturæ. Non tamen denominatur ab æterno creans aut operans, quia denominatio extrinseca creatoris aut operantis pendet ab effectu in tempore producto.

Hanc difficultatem egregie expungit S. Augustinus, lib. XII *de Civitate Dei*, cap. 17, n. 2 : « Quia, ait, illis [philosophis gentilibus] quidquid novi faciendum venit in mentem, novo consilio faciunt, mutabiles quippe mentes gerunt; profecto non Deum, quem cogitare non possunt, sed semetipsos pro illo cogitantes, non illum, sed seipsos, nec illi, sed sibi comparant. Nobis autem fas non est credere, aliter Deum affici cum vacat, aliter cum operatur; quia nec affici dicendus est, tanquam in ejus natura fiat

1. Hic q. 9, a. 1, o.

aliquid quod non ante fuerit. Patitur quippe qui afficitur, et mutabile est omne quod aliquid patitur. Non itaque in ejus vocatione cogitetur ignavia, desidia, inertia; sicut nec in ejus opere labor, conatus, industria. Novit quiescens agere, et agens quiescere. Potest ad opus novum, non novum, sed sempiternum adhibere consilium; nec penitendo quia prius cessaverat, cœpit facere quod non fecerat. Sed et si prius cessavit, et posterius operatus est, quod nescio quemadmodum ab homine possit intelligi, hoc procul dubio quod dicitur, *prius et posterius*, in rebus prius non existentibus et posterius existentibus fuit. In illo autem non alteram præcedentem altera subsequens mutavit aut abstulit voluntatem, sed una eademque sempiterna et immutabili voluntate res quas condidit, et ut prius non essent egit, quamdiu non fuerunt, et ut posterius essent, quando esse cœperunt : hinc eis qui talia videre possunt mirabiliter fortassis ostendens, quam non eis indigerit, sed eas gratuita bonitate condiderit, eum sine illis ex æternitate initio carente in non minore beatitudine permansit. »

Petes 2° an esse immutabile sit proprium Dei.

Resp. affirmative¹.

Prob. Omnis creatura est mutabilis, vel secundum esse substantiale, sicut corpora sublunaria; vel secundum esse locale tantum, sicut corpora cœlestia; vel secundum ordinem ad finem et applicationem virtutis ad diversa, sicut in angelis; vel secundum varias perfectiones accidentales, ut sunt omnia entia creata finita et imperfecta; vel tandem secundum esse et non esse, ut iterum universaliter omnes creaturæ quæ sunt in potentia creantis et conservantis quoad esse et non esse. Atqui Deus nullo ex his modis est mutabilis, ut per singulos discurrenti patebit, et patet ex dictis prima questione. Ergo.]

1. Hic q. 9, a. 2, o.

ARTICULUS VII

De æternitate Dei.

D. Thomas, q. 10

[Æternitas definitur a Boetio, *Consol. phil.*, III, 2 : « Interminabilis vitæ tota simul et perfecta possessio. » Hæc definitio communiter recipitur.

Explicatur ¹. Dicitur *possessio*, et non duratio : non quod æternitas non sit duratio, ut infra dicitur, sed quia duratio, vi nominis, dicit quamdam distinctionem partium, quæ in divino esse non debet intelligi. Dixit ergo Boetius *possessionem*, metaphoricè loquens, ad designandam immutabilitatem et indeficientiam æternitatis; illud enim quod possidetur, firmiter et quiete habetur.

Dicitur *possessio vitæ* ², potius quam esse : 1° quia quod est vere æternum, non solum est ens, sed vivens; 2° quia ipsum vivere se extendit quodam modo ad operationem, non vero esse; æternitas autem est permanentia rei invariabilis in esse et operari.

Dicitur *vitæ interminabilis* ³, ut designetur æternitatem neque habere neque posse habere initium et finem.

Dicitur *possessio* ⁴, *tota simul* ⁵, ad significandum quod æternitas caret divisione et successione secundum prius et posterius, qualis reperitur in tempore, de cuius ratione est quod sit successivum, cum sit mensura motus. Æternitas autem consistit in unico *nunc* seu instanti sempiterno et indivisibili, quod nunquam est præteritum neque futurum, sed semper *nunc*.

Dicitur *perfecta* ⁶, ad excludendum nunc temporis, quod licet sit totum simul, nec habeat partes, non est tamen quid perfectum in ratione durationis, cum statim evanescat, neque in illo aliquid perfecte possidetur.

1. Hic q. 10, a. 1. o. — 2. Ibid., ad 2. — 3. Ibid., o. — 4. Ibid., ad 6. — 5. Ibid., ad 5. — 6. Ibid.

Sensus ergo definitionis Boetii est, quod æternitas sit duratio tota simul et indeficiens entis viventis, carens successione, principio et fine.

Inde colliges ¹, æternitatem differre ab ævo et tempore, non præcise quia æternitas caret principio et fine, et ævum habet principium, non vero finem, tempus principium et finem; hæc enim differentia est tantum per accidens. Etsi enim supponeretur ævum non habere principium, et tempus neque principium neque finem habiturum, nihilominus distinguerentur adhuc ab æternitate. Vera ergo eorum differentia in hoc sita est, quod ævum sit duratio rei immutabilis secundum esse substantiale, sed mutabilis accidentaliter, puta penes locum aut operationem, ut in angelis; unde ex hac parte non est totum simul. Et tempus fit duratio rei variabilis secundum esse et operari; est enim mensura motus secundum prius et posterius : unde ex nulla parte est totum simul, sed per partes fluentes. At vero æternitas est duratio tota simul entis invariabilis in esse et operari.

Petes an Deus, et ipse solus, sit æternus.

Resp. affirmative ².

Prob. 1°. Est de fide, ut definitum in concilio Lateran. IV : « Firmiter credimus et simpliciter confitemur quod unus solus est verus Deus æternus, immensus, etc. »

Prob. 2° ex Scriptura. *Deuter.*, xxxii, 40 : *Vivo ego in æternum.* *Ps.* ix, 8 : *Dominus in æternum permanet.* *Ps.* ci, 28 : *Tu idem ipse es, et anni tui non deficient.* *Dan.*, vi, 26 : *Ipse est Deus vivens et æternus in sæcula.* II *Machab.*, i, 24 et 25 : *Deus omnium creator..., solus præstans, solus justus, solus omnipotens et æternus.*

Prob. 3° ratione ³. Æternitas sequitur immutabilitatem, sicut tempus sequitur motum, Atqui Deus, et ipse solus, est essentialiter immutabilis. Ergo Deus, et ipse solus, est essentialiter æternus.

1. Hic q. 10, a. 4 et 5, o. — 2. Hic a. 2 et 3, o. — 3. Ibid.

Neque solum est æternus, sed est realiter sua æternitas¹, sicut est sua bonitas et sua sapientia; quia est suum esse, quod nulli creaturæ competit. Æternitas autem nihil est aliud quam duratio divini esse, seu ipsum esse divinum durans. Est tamen ab esse divino virtualiter distincta, sicut alia attributa, quia duratio et esse in creatis pertinent ad diversa genera. Et quamvis duratio in creatis non distinguatur entitative a re durante, est enim ipsa res durans, distinguitur tamen modaliter; est enim modus rei: ita ut, quamvis non possit esse duratio sine existentia rei, potest tamen esse existentia sine duratione proprie dicta, ut si res statim ac cõperit esse, desinat.

Quando ergo quædam verba temporis præteriti, præsentis, aut futuri dicuntur de Deo, ut *Apoc.*, 1, 8: *Dominus Deus, qui est, qui erat et qui venturus est*, non sic accipienda sunt quasi Deus successive varietur per præsens, præteritum et futurum, sed quia ejus æternitas omnes temporum differentias includit. Similiter cum designantur operationes Dei successive, successio non debet accipi ex parte principii, sed ex parte effectuum.

Hanc veritatem præclare illustrat Augustinus, *Tract.* 99 in *Joann.*, n. 5: « In eo quod sempiternum est, sine initio et sine fine, cujuslibet temporis verbum ponatur, sive præteriti, sive præsentis, sive futuri, non mendaciter ponitur. Quamvis enim natura illa immutabilis et ineffabilis non recipiat *fuit et erit*, sed tantum *est*; ipsa enim veraciter est, quia mutari non potest, et ideo illi tantum convenerat dicere: *Ego sum qui sum*, et: *Dices filiis Israel: Qui est misit me ad vos.* *Exod.*, III, 14: tamen, propter mutabilitatem temporum in quibus versatur nostra mortalitas et nostra mutabilitas, non mendaciter dicimus, et *fuit*, et *erit*, et *est*. Fuit in præteritis sæculis, est in præsentibus, erit in futuris. Fuit, quia nunquam defuit; erit, quia nunquam deerit; est, quia semper est. Neque enim, velut quia jam non sit, cum præteritis occidit, aut

1. Hic q. 10, a. 2, o.

cum præsentibus, velut qui non maneat, labitur, aut cum futuris, velut qui non fuerat, orietur. Proinde, cum secundum volumina temporum locutio humana variatur, qui per nulla deesse potuit aut potest aut poterit tempora, vera de illo dicuntur cujuslibet temporis verba. »]

ARTICULUS VIII

An Deus sit unus?

D. Thomas, q. 11.

[Nota 1°. *Unum* non addit supra ens rem aliquam, sed tantum negationem divisionis. Unum enim nihil aliud significat quam ens indivisum, ut ex hoc ipso apparet quod unum convertitur cum ente¹. Hoc autem unum transcendentele opponitur privative multitudini², quia significat privationem divisionis. Sed unum quantitativum, quod est principium numeri et de quo hic agitur, opponitur multitudini relative, quia unitas quantitativa se habet ad multitudinem sicut mensura ad mensuratum; multitudo enim mensuratur per unitatem replicatam.

Nota 2°. Dum quærimus an Deus sit unus, non est quæstio de unitate positiva et specifica, qua aliquid est ens indivisum in se et divisum a quolibet alio ejusdem speciei, sed de unitate numerica et exclusiva, qua excluditur aliud ens ejusdem naturæ, quo sensu sol est unus. Quærimus ergo an Deus sit solus et unicus Deus, ita ut, præter ipsum, nullus sit alius Deus.

Dico: Deus est unus.

Est contra polytheismum. Eo usque protendit cæca et insana gentilitas, idololatriæ penitus addicta, ut, teste Eusebio, lib. V *Præparat. evang.*, cap. 15, Hesiodus triginta millia deorum numeraverit.

Inter christianos autem hæretici non pauci unitatem Dei impugnaverunt, ii præsertim qui duo principia æterna,

1. Hic q. 11, a. 1, o. — 2. Ibid., a. 2, o.

independentia et æqualia admittebant: unum bonum, rerum invisibilium auctorem; alterum malum, rerum visibilium causam. Tales fuerunt Gnostici, sæculo secundo; Marcionitæ, sic dicti a Marcione, eodem sæculo; Valentiniani, a Valentino, eodem sæculo. Is ita adstruebat duo principia, ut unum vocaret *profundum*, alterum *silentium*, marem et feminam, ex quorum combinatione prodierunt trignita *æonas*, hoc est triginta sæcula. Manichæi, tertio sæculo, sic dicti a Manes seu Manichæo, eorum duce. Hi sectatores habuerunt posterioribus sæculis Albigenes et alios. Tritheitæ, alii unitatis Dei hostes, sub finem sexti sæculi, tres personas divinas dicebant esse tres deos.

Contra hos omnes probatur propositio.

1° Contra illos qui admittunt vetus Testamentum, quales fuerunt plures Judæi apud Annatum in *Apparatu*, lib. VII, a. 1, prob. ex illo *Deuter.*, vi, 4: *Audi, Israel, Dominus Deus noster Dominus unus est.* Et *ibid.*, xxxii, 39: *Videte quod ego sim solus, et non sit alius Deus præter me.*

Contra hæreticos qui admittunt novum Testamentum, prob. ex illo *Marc.*, xii, 32: *Bene, magister, in veritate dixisti, quia unus est Deus, et non est alius præter eum.* Et *Joann.*, xvii, 3: *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum.* Et *I Cor.*, viii, 4 et 6: *Scimus quia nihil est idolum in mundo, et quod nullus est Deus, nisi unus... Nobis autem unus Deus.* His et aliis similibus accedunt professiones fidei in symbolis Nicæno, Constantino-politano, Athanasiano, et omnium Patrum consensus in suis scriptis.

Contra gentiles et quoscumque alios, probatur ratione triplici¹.

Prima ratio petitur ex summa Dei simplicitate. Singularitas est de essentia seu natura Dei. Atqui enti essentialiter singulari repugnat esse multiplex. Ergo. — Minor patet, quia singularitas est immultiplicabilis; alioquin, si esset multiplicabilis, foret communis multis, et jam non

1. Hic q. 11, a. 3, o.

singularis: sic, si singularitas seu hæcitas qua Socrates est hic homo foret de essentia naturæ humanæ, sicut rationalitas, esset unicus homo in mundo. — Prob. major. Per id Deus est singularis, seu hic Deus, per quod est Deus. Atqui essentialiter est Deus. Ergo essentialiter est hic Deus, seu singularitas est de ejus essentia. — Prob. major; quia, si per aliud esset Deus, et per aliud hic Deus, natura divina deberet contrahi per hæcitatatem seu differentiam individualement, sicque esset in Deo quædam compositio, et non summa simplicitas. Ergo.

Secunda ratio petitur ex infinita Dei perfectione. Deus est ens infinite perfectum. Atqui non possunt esse duo vel plura entia infinite perfecta. Ergo. — Prob. minor. Si essent duo entia infinite perfecta, oporteret ea inter se differre. Illud autem quo differrent, esset vel imperfectio, et hoc dici non potest, quia ens infinite perfectum nullam admittit imperfectionem; vel esset perfectio, et neque id dici potest, alias uni deesset perfectio quam alter haberet, sicque istud primum non esset infinite perfectum. Ergo. — Huic affinis est hæc altera ratio. Deus est summum ens, summum bonum. Atqui quod est summum, nec majus nec par habet, alias non foret summum. Ergo unum.

Tertia ratio petitur ex unitate et ordine universi. Nomine Dei intelligimus supremum mundi rectorem et gubernatorem. Atqui unicus est mundi gubernator. Ergo unicus est Deus. — Prob. minor. Diversa et inæqualia mundi entia, alia superiora, alia inferiora, ita ordinata sunt, ut alia aliis firma lege deserviant et coordinentur. Atqui sic in unum ordinem convenire non possunt, nisi ab uno ordinentur, quia per se unius unum est causa, et multa non sunt causa unius nisi per accidens, in quantum scilicet sunt aliquo modo unum.

Instauratur magis hæc ratio. Si essent duo vel plures dii, vel unus sufficeret ad gubernationem totius universi, ita ut idem omnino et omni modo faceret quod alter; vel non sufficeret, sed alterius ope indigeret, ita quod unus aliquid aut aliquo modo, et alter aliud aut alio modo faceret. Si primum, ergo iste alter est superfluus; nihil est

autem absurdius quam ponere Deum superfluum. Si secundum, ergo neuter est Deus, quia neuter est omnipotens, neuter factor omnium, et ordinatio rerum, quæ est quid perfectissimum in toto universo, est effectus per accidens, scilicet a pluribus causis fortuito in unum concurrentibus.

Item, vel unus conveniret necessario cum alio in regimine universi, ita ut ab alio dissentire non posset, vel esset liber et posset ab illo dissentire. Si primum, ergo non est Deus, utpote dependens ab altero et illi subjectus. Si secundum, casu quo dissentiret et alio modo de rebus universi vellet disponere, aut unus in hoc bello prævaleret et omnes creaturas sibi subjiceret, et sic alter imbellis et victus non esset Deus; aut neuter prævaleret, sed quisque sibi certam portionem creaturarum subjiceret, et sic neuter esset Deus, quia neuter esset omnipotens, neuter sibi subjiceret omnes creaturas, atque ordo universi dissolveretur. Ergo manifeste necessum est ponere unicum mundi gubernatorem.

Quod autem posset objici de tribus personis divinis, non obstat, quia per unam et eandem naturam, unam voluntatem, unam et eandem omnipotentiam gubernant.]

DISSERTATIO IV

DE VISIONE DEI A NOBIS

Divus Thomas, q. 12.

ARTICULUS I

Utrum Deus, ut est in se, possit videri oculo corporeo?

Dico 1°. Deus, ut est in se, videri non potest oculo corporeo, etiamsi glorificato¹. Est contra Magistrum Bonæ Spei et ejus discipulos Patres Carmelitas Calceatos.

1. Hic q. 12, a. 3, o.

Probatur 1° ex Patribus. Origenes, *contra Celsum*, dicit: « Falso igitur nobis imponit Celsus, dicens nos sperare oculis corporeis Deum esse visuros. » Et addit quod sola mens Deum videat. S. Cyrillus Hierosol., *Cathec.* 9: « Carnis quidem oculis cerni Deus non potest; nam incorporeum sub corporeis oculis cadere nequit. » S. Athanas., apud S. Aug., *Epist.* 147¹, dicit Deum, « secundum deitatis suæ proprietatem, omnino Deum esse invisibilem..., nisi in quantum mente ac spiritu nosci potest. » S. Ambros., apud eundem, *ibid.*, c. 6, n. 18, ut infra citabitur. S. Hieron., apud eundem, *ibid.*, c. 23, n. 53, idem asserit, et probat « quia res incorporalis corporalibus oculis non videtur. »

Quantum ad S. Augustinum, de quo potissimum est difficultas, eum constanter tenuisse nostram sententiam, multis evincitur. *Epist.* 92², *ad Italicam* dicit, n. 3: « Hoc [nempe Deum] oculus videre corporis, neque nunc potest, neque tunc poterit; » quod multis argumentis probat, et oppositam opinionem insipientiam et dementiam vocat *Epist.* 147, seu lib. *de videndo Deo*, postquam eandem sententiam confirmavit in priori, et in hac epistola ex Scripturis, ex SS. Ambros., Hieronymo, Athanasio citatis, concludit sic verbis Ambrosii: « Nec in loco Deus videtur, nec corporalibus oculis quæritur; » et addit: « Hanc autem etiam meam esse sententiam confiteor. » *In Psalm.* xli, post initium: « Non quidem videri Deus, nisi animo, potest. » Et alibi pluries. Tandem S. Fulgentius, ejus discipulus, cui S. Doctoris mens melius perspecta erat quam sit quibusdam recentioribus, ad Quæst. tertiam Ferrandi, testatur hanc esse sententiam sui magistri, eique subscribit his verbis: « Oculis corporalibus Deus Spiritus non videtur; » et: « Non corporis, sed animæ oculis Deus suam visionem promittit. »

Probatur 2° ratione. Deus est spiritus. Atqui est absolute impossibile spiritum videri oculo corporeo. Ergo. — Probatur minor. Impossibile est aliquam potentiam ferri extra latitudinem sui objecti adæquati et extensivi, alioquin foret adæquatum et extensivum ut supponitur, et non

1. Alias 112. — 2. Alias 6.